

B JAARBOEK ILDERDIJK

2023

1823-2023

B JAARBOEK
BILDERDIJK
2023

Hilversum
Verloren
2023

Redactie:

Rick Honings (hoofdredacteur), Lotte Jensen, Gert-Jan Johannes & Ton van Kalmthout

Redactieadres:

Rick Honings

Universiteit Leiden

Leiden University Centre for the Arts in Society (LUCAS)

Arsenaalstraat 1

2311 CT Leiden

Contact:

r.a.m.honings@hum.leidenuniv.nl

Abonnementenadministratie:

bestel@verloren.nl

Uitgeverij Verloren, Torenlaan 25, 1211 JA Hilversum

Jaarabonnement:

Voor slechts € 20,00 per jaar wordt u lid van de Werkgroep *Bilderdijk* en ontvangt u informatie over lezingenmiddagen en incidentele uitgaven. Bovendien ontvangt u ons rijk geïllustreerde *Jaarboek Bilderdijk* met artikelen over allerlei figuren en gebeurtenissen uit de decennia rond 1800.

Losse nummers van het *Jaarboek Bilderdijk* kunnen worden besteld via Uitgeverij Verloren.

Op het omslag:

Detail uit *Hulde aan Laurens Jansz. Coster*, 1823. Dirk Sluyter naar Adrianus van Schoone. Collectie Rijksmuseum, Amsterdam.

ISBN 9789464550955

© 2023 De redactie en de auteurs

Uitgeverij Verloren

Torenlaan 25, 1211 JA Hilversum

www.verloren.nl

Omslagontwerp & typografie: Rombus/Patricia Harsevoort, Hilversum

No part of this book may be reproduced in any form without written permission from the publisher.

Inhoud

Redactioneel	7
<i>Tegen de cultuur van de Verlichting. Abraham Capadose's De bestrijding der vaccine (1823)</i> Marleen de Vries	10
<i>Weg van Da Costa. De voetreis van Jacob van Lennep en Dirk van Hogendorp door Nederland in 1823</i> Arianne Baggerman & Rudolf Dekker	25
<i>Woke in 1823. De oorsprong van het Réveil</i> Fred van Lieburg	35
<i>Tweehonderd jaar Bezwaren tegen den geest der eeuw. De betekenis van 1823 voor 2023 volgens Kees van der Staaij</i> Rick Honings & Ton van Kalmthout	52
<i>Bilderdijs gedicht 'Vraag en antwoord' (1823) over Vondels monument in de Nieuwe Kerk</i> Marinus van Hattum	66
<i>'Gänzliche Uebergabe des Herzens'. De geloofsworsteling van August Tholuck</i> Sabine Wolsink	71
<i>Een conservatief offensief. Gerrit Jan Mulder en de strijd om de geest van de tijd</i> Ronald van Raak	85
<i>'Vous me demandez si je suis mort?' De briefwisseling tussen Willem Bilderdijs en Charles Sulpice Flament</i> Pieter van Wissing	97

<i>Bilderdijk en de schim van Scaliger</i> Kasper van Ommen	122
<i>De voormalige Bilderdijkstraat in Bandoeng</i> Rick Honings & Nick Tomberge	132
<i>Studeervertrek. Bij een gipsen buste van Bilderdijk (gedicht)</i> Piet Gerbrandy	138
Personalia	139

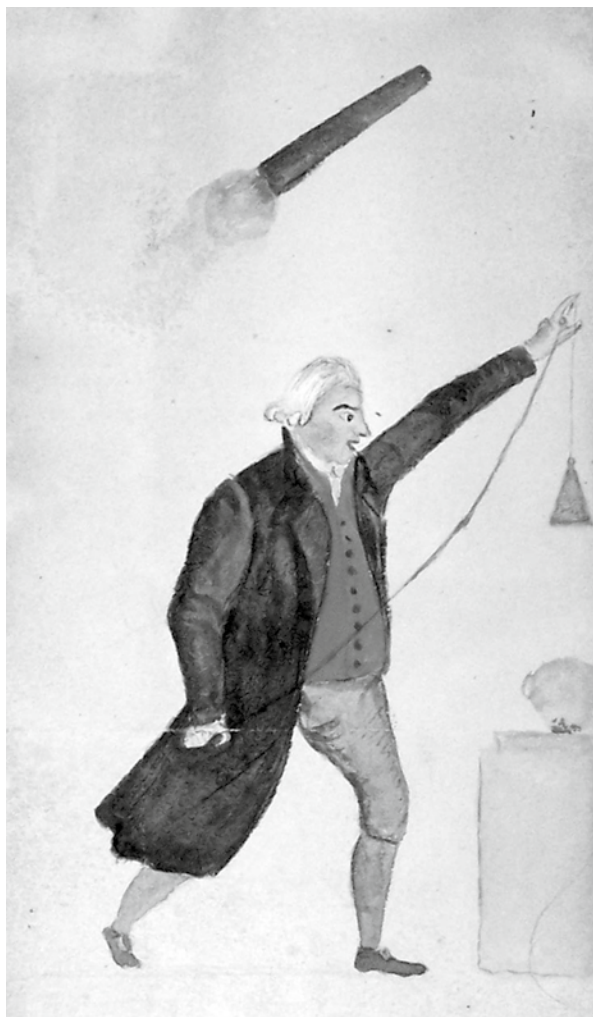
Redactioneel

In de zomer van 1823 verscheen een werk dat in één keer een einde maakte aan iedere vakantiestemming: *Bezwaren tegen den geest der eeuw* van Isaïc da Costa (1798-1860). In 2023 is het tweehonderd jaar geleden dat dit geruchtmakende geschrift het licht zag. Die gebeurtenis vormde de aanleiding voor de redactie van het *Jaarboek Bilderdijk* om als thema '1823' te kiezen. In dat jaar gebeurde het nodige dat verband hield met Bilderdijk. Zo vierde men op 10 en 11 juli 1823 het Laurens Janszoon Coster-feest in Haarlem. Bij die gelegenheid werd herdacht dat de Haarlemmer Coster – althans volgens veel Nederlandse geleerden – vier eeuwen eerder de boekdrukkunst had uitgevonden. Hendrik Tollens declameerde een dichtstuk en Johannes Henricus van der Palm sprak een lofzang uit op de rede. Daarmee richtte hij zich, zonder diens naam te noemen, tegen Bilderdijk, die de boekdrukkunst het liefste aan banden wilde leggen. Bilderdijk wilde niets van het Costerfeest weten: 'Wat zou ik by dat fraaie Feest? / Neen, 'k ben voor Kosters schim bevreest'. Hij bleef liever thuis dan dat hij de duivel Coster eer moest komen bewijzen:

Ja, lache en spott' er meê wie wil;
'k Zit op mijn kamer liever stil.
'k Ben vozer dan een rotte mispel,
Al stond me 't hoofd voorheen wat kroes.
'k Waar met één vuistgreep vast tot moes;
Want nooit besprengde my de kwispel
Om 't hoofd te bieden aan den Droes.

Toen vlak daarna Da Costa's *Bezwaren* verschenen, waren de rapen gaar. Reactie op reactie volgde.

Maar er gebeurde nog meer in 1823. Jacob van Lennep en Dirk van Hogendorp – die allebei het privaatcollege van Bilderdijk hadden gevolgd – maakten een voettocht door Nederland. Van Hogendorp was in januari 1822 gepromoveerd op een juridisch proefschrift dat veel had losgemaakt. Geïnspireerd door Bilderdijk koos hij partij voor prins Maurits en Willem II en rechtvaardigde hij de dood van Johan van Oldenbarnevelt en de gebroeders De Witt. Met die standpunten maakte hij

Bilderdijk als 'domper'.
Spotprent door een on-
bekende kunstenaar.
Collectie Werkgroep
Bilderdijk, Leiden.

zich niet geliefd. Toen Van Lennep en Van Hogendorp in de zomer van 1823 in Groningen aankwamen, werd de laatste herkend en bijna gemolesteerd door een groep boze studenten die toosten uitbrachten op De Witt en Van Oldenbarnevelt, en hem toeriepen: 'Van Hogendorp verga!'. Men wilde hem van zijn kamer slepen en hem met geweld dwingen Bilderdijk af te zweren. Dat kon slechts ternauwernood worden voorkomen.

1823 is ook het jaar waarin de arts Abraham Capadose zijn geschrift *Bestrijding der vaccine, of De vaccine aan de beginselen der godsdienst, der rede en der ware genees-*

kunde getoetst publiceerde, waarmee hij de strijd aanbond tegen de koepokinenting. In 1798 had de Engelse arts Edward Jenner ontdekt dat er een middel bestond tegen de pokken, waaraan vooral veel kinderen overleden. Daarvoor moesten ze worden ingeënt met het koepokvirus. Aanvankelijk had Capadose daar geen bezwaar tegen, maar onder invloed van Bilderdijk ontwikkelde hij zich tot een antivaxer. Net als Da Costa was Capadose van Joods-Portugese afkomst en hij had zich in 1822 met Da Costa en diens echtgenote laten dopen. Tot aan zijn laatste snik – hij overleed in 1874 op tachtigjarige leeftijd – zou hij tegen de inenting blijven strijden.

Dit *Jaarboek Bilderdijk* stelt verschillende aspecten van het jaar 1823 centraal. Marleen de Vries schrijft over Capadoses *Bestrijding der vaccine* in de context van de ontwikkelingen en achtergronden van de koepokinenting. Rudolf Dekker en Arianne Baggerman werpen nieuw licht op het dagboek dat Jacob van Lennep bijhield van zijn voettocht door Nederland in de zomer van 1823. Fred van Lieburg gaat onder de titel ‘Woke in 1823’ in op de oorsprong van het Réveil. Rick Honings en Ton van Kalmthout interviewden SGP-voorman Kees van der Staaij – die ooit op Bilderdijk afstudeerde en al lang lid is van de Vereniging ‘Het Bilderdijk Museum’ – over de betekenis van 1823 voor 2023. Marinus van Hattum bespreekt het gedicht ‘Vraag en antwoord’, dat Bilderdijk in 1823 schreef.

Sabine Wolsink schrijft over het werk *Die Lehre von der Sünde und vom Versöhner, oder: Die wahre Weihe des Zweiflers* van August Gotttreu Tholuck. Het verscheen in hetzelfde jaar als Da Costa’s *Bezwaren tegen den geest der eeuw*. Ronald van Raak besteedt in een artikel aandacht aan de strijd tegen de geest der eeuw van Gerrit Jan Mulder, in de context van de Aprilbeweging (1853).

Het jaarboek bevat drie artikelen die buiten het themadossier vallen: Pieter van Wissing verdiepte zich in de nog niet uitgegeven briefwisseling van Bilderdijk en Charles Sulpice Flament in de Franse tijd, Kasper van Ommen gaat in op Bilderdijk en Scaliger, en Rick Honings en Nick Tomberge brachten onlangs een bezoek aan de voormalige Bilderdijkstraat in Bandung (Indonesië). Het *Jaarboek Bilderdijk* wordt besloten met een nieuw gedicht dat Piet Gerbrandy op verzoek van de redactie schreef, onder de titel: ‘Studeervertrek. Bij een gipsen buste van Bilderdijk’.

We wensen u veel leesplezier en zien u graag weer in 2024 bij onze bijeenkomsten.

In de zomer van 1823 verscheen een werk dat een einde maakte aan iedere vakantiestemming: *Bezwaren tegen den geest der eeuw* van Bilderdijks leerling Isaïc da Costa. Daarin ging Da Costa tekeer tegen de verworvenheden van de Verlichting. Vlak daarvoor was in Haarlem het Laurens Janszoon Coster-feest gevierd. Maar er gebeurde in 1823 nog meer. Jacob van Lennep en Dirk van Hogendorp maakten een voettocht door Nederland, en Abraham Capadose bond de strijd aan tegen de koepokinenting.

Dit *Jaarboek Bilderdijk* bevat verschillende bijdragen over het jaar 1823, een interview met SGP-politicus Kees van der Staaij over de betekenis van 1823 voor 2023 en enkele losse bijdragen.

In 1984 verscheen het eerste nummer van het tijdschrift *Het Bilderdijk-Museum*. Met ingang van 2020 is het tijdschrift omgevormd tot een jaarboek. Het wordt uitgegeven door de Werkgroep Bilderdijk van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde te Leiden. Over de instemming van Bilderdijk zelf met dit alles maken we ons geen illusies. Zijn motto was immers: 'Neen, Waarheid haalt men niet uit boeken en doktoren!'

verwacht. M
geest, doch
tegenstraalde
Vriendschap
en complimen
Wardie d
Dit woord is
wederom by
aan, de
meen worden
of Gyz een
is eigenlijk
de lengten
dorp, een
daante der
zag, in de
Schnograph

